

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาคุณสมบัติของพระธรรมกถึกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาคุณสมบัติของพระธรรมกถึกในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของพระธรรมกถึกในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๓) เพื่อประยุกต์ใช้หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของพระธรรมกถึกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

คุณสมบัติของพระธรรมกถึกในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวถึงความหมายของพระธรรมกถึกว่า ผู้กล่าวสอนธรรม ผู้แสดงธรรม นักเทศก์ คำว่า การเทศก์ หมายถึง การยกหัวข้อธรรมขึ้นมาแสดงโดยพระธรรมกถึก เพื่อสั่งสอนประชาชนให้รู้เข้าใจ จะได้ละความชั่ว ทำดี มีสวรรค์และนิพพานเป็นจุดหมายของชีวิต ประวัติและความเป็นมาของพระธรรมกถึกดังพระพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุแสดงธรรมเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับขราและมรณะ ควรเรียกได้ว่า ภิกษุเป็นธรรมกถึก พระธรรมกถึกฝ่ายภิกษุ คือ พระปุนณมนันตานีบุตร ท่านเป็นนักเทศก์ที่มีส่วนสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์จึงทรงยกย่องท่านในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ในทางผู้เป็นพระธรรมกถึก และพระธรรมทินนาเถรี ส่วนพระธรรมกถึกฝ่ายฆราวาสที่เป็นอุบาสกในสมัยพุทธกาล คือจิตตคฤหบดี ท่านเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญในเรื่องการแสดงธรรม ได้รับการแต่งตั้งจากพระบรมศาสดาให้เป็นยอดของอุบาสกทั้งหลายผู้เป็นธรรมกถึก และพระธรรมกถึกฝ่ายฆราวาสที่เป็นอุบาสิกาเช่น นางชุชชุตตรา

ความสำคัญของพระธรรมกถึก คือ ผู้ที่จะต้องไปกล่าวธรรม แสดงธรรม เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าในการนำธรรมของพระองค์ไปเผยแผร์แก่ประชาชน พระธรรมกถึกจึงต้องเป็นผู้ชาญฉลาด เข้าใจในหลักธรรมอย่างแจ่มแจ้ง ลักษณะการแสดงธรรม คือ การประกาศธรรม แสดงธรรม มีอยู่ด้วยกันหลายลักษณะที่พอจะรวบรวมได้มีอยู่ ๕ ลักษณะคือ (๑) เทศนาธรรม (๒) ปาฐกถาธรรม (๓) อภิปรายธรรม (๔) การสนทนาธรรม (๕) บรรยายธรรม การแสดงธรรมทั้ง ๕ ลักษณะ จะมีประโยชน์มากน้อยแค่ไหน เพียงไร ต้องขึ้นอยู่กับโลกทัศน์ของพระธรรมกถึกด้วยว่า พระธรรมกถึกองค์นั้นๆ มีโลกทัศน์กว้างขวางแค่ไหน พระธรรมกถึกนั้นต้องเป็นผู้มีโลกทัศน์กว้าง มีความรู้รอบตัวมากกว่าในตำรา จึงจะเป็นผู้ที่ทันสมัย ทันเหตุการณ์ คุณสมบัติแห่งธรรมกถึก คือ ภิกษุที่จะเผยแผ่คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือนักเทศก์จะต้องประกอบด้วยองค์ ๕ ประการคือ (๑) แสดงธรรมไปโดยลำดับไม่ตัดลัดให้ขาดความ (๒) อ้างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ (๓) ตั้งจิตเมตตาปรารภนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง (๔) ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ (๕) ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่นคือว่าไม่ยกตนเสียดสีผู้อื่น

หลักคำสอนเรื่องพระธรรมกถึกที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเช่น ในอัมมกถิกสูตรดังที่ พุทธองค์ตรัสว่า ธรรมกถึกบางรูปในธรรมวินัยนี้กล่าวธรรมน้อยและไม่มีประโยชน์ ทั้งหมู่ผู้ฟังก็ไม่ ฉลาดในสิ่งที่มีประโยชน์และไม่มีประโยชน์ ธรรมกถึกจำพวกนี้นับว่าเป็นธรรมกถึกและ ใน วิชาขปัญจาลีปุตตเถรคาถากล่าวว่า พระธรรมกถึกประกอบด้วยองค์ ๕ เหล่านี้ คือ (๑) ไม่ฟังยกตน (๒) ไม่ชมผู้อื่น (๓) ไม่ฟังมองดูด้วยความเหยียดหยาม (๔) ไม่ฟังกระทบกระทั่งท่านผู้ถึงฝั่งนิพพาน (๕) ไม่ฟังกล่าวคุณความดีของตนในที่ชุมชนไม่ฟังชาน ส่วนพระธรรมกถึก ในทัศนะของนักวิชาการทาง พระพุทธศาสนาเช่น พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายความเกี่ยวกับเรื่องการเป็นพระธรรม กถึกไว้ว่า สิ่งที่พระธรรมกถึกควรทำความเข้าใจอีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ ลักษณะงานสอนซึ่งแตกต่างกัน ตามประเภทวิชาอาจแยกได้เป็น ๒ ประเภท คือ (๑) วิชาประเภทชี้แจงข้อเท็จจริง เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เป็นต้น (๒) ส่วนวิชาอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวข้องกับคุณค่าในทางความประพฤติ โดยเฉพาะวิชาศีลธรรม และวิชาจริยธรรมทั่วไป การสอนที่จะได้ผลดี นอกจากให้เกิดความเข้าใจแล้ว จะต้องให้เกิดความรู้สึกรับรู้เห็นคุณค่าความสำคัญ จนมีความเลื่อมใสศรัทธาที่จะนำไปประพฤติ ปฏิบัติด้วย ฉะนั้น การพิจารณาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า จึงเริ่ม ตั้งแต่คุณสมบัติของผู้สอนเป็นต้น

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของพระธรรมกถึกในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งออกเป็น อนุปพุทฺธิกา เป็นธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเพื่อฟอกอภัยภัยของ บุคคล ผู้ฟังให้มีความประณีตขึ้นไปโดยลำดับ เริ่มตั้งแต่ (๑) ทานกถา กล่าวด้วยทาน คือการให้ (๒) สีลกถา คือ กถาที่กล่าวด้วยคุณของศีล (๓) สัคคกถา คือ กถาแสดงสวรรค์ (๔) กามาทินวกถา คือ กถาว่าด้วยโทษแห่งกามทั้งหลาย (๕) เนกขัมมานิสงส์ คือ อานิสงส์แห่งการออกจากกาม อนุปพุทฺธิกา จึงเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมกถึกโดยตรงที่ใช้ในการแสดงธรรมแก่พุทธศาสนิกชน ทั้งหลายที่สนใจในการฟังธรรม สื่การสอนของพระพุทธเจ้า การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าทุก ครั้ง จะทรงใช้พุทธวิธีการสอนซึ่งมีรูปแบบและวิธีการแตกต่างกันไป ทรงใช้รูปแบบการสอนครบทั้ง ๔ ประการได้แก่ (๑) สันทิสสนา หมายถึง การอธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง (๒) สมาทปนา หมายถึง การชักจูงใจให้เห็นจริงด้วย (๓) สมุตเตชนา หมายถึง การเร้าใจให้แก่วรรณะ (๔) สัมปหังสนา หมายถึง การขโลมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวังเพราะมองเห็น คุณประโยชน์ที่ตนจะได้รับจากการปฏิบัติ

องค์แห่งพหุสูตร ๕ เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมกถึก หมายถึง เป็นคุณสมบัติที่ ทำให้ควรได้รับชื่อว่าเป็นพหุสูตร คือ ผู้ได้เรียนรู้มาก หรือคงแก่เรียน ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ (๑) พหุสสุตา หมายถึง ฟังมาก (๒) ธตา หมายถึง จำได้ (๓) วจสา ปริจิตา หมายถึง คล่องปาก (๔) มนสาอนุเปกขิตา หมายถึง เพ่งขึ้นใจ (๕) ทิฏฐิยา สุปฏิวิธา หมายถึง ขบได้ด้วยทฤษฎี ภิกษุผู้เถระ ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้ ย่อมเป็นที่รัก เป็นที่พอใจ เป็นที่เคารพ และเป็นที่ยกย่องของเพื่อน พรหมจรรย์ หลักธรรมที่สนับสนุนต่อพระธรรมกถึก คือ องค์แห่งเทศนา ๒ เป็นหลักธรรมที่ สนับสนุนต่อพระธรรมกถึก หมายถึง การแสดงธรรม หรือ การชี้แจงแสดงความ แบ่งออกเป็น ๒ ประการ คือ (๑) บุคคลาธิษฐานเทศนา หมายถึง เทศนามีบุคคลเป็นที่ตั้ง (๒) ธรรมาธิษฐานเทศนา หมายถึง เทศนามีธรรมเป็นที่ตั้ง รูปแบบตอบปัญหาของพระพุทธเจ้า เมื่อปัญหาและจุดประสงค์ของ บุคคลผู้ทูลถามนั้นมีหลากหลาย การตอบปัญหาของพระพุทธองค์ทรงถือปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านั้น

หลายรูปแบบ เพื่อให้เหมาะสมกับบุคคลและสถานการณ์ โดยแบ่งออกเป็น ๔ ประเด็น คือ (๑) เอกังสพยากรณียปัญหา คือ ปัญหาที่ควรตอบโดยนัยเดียว (๒) ปฏิปุจฉาพยากรณียปัญหา คือ ปัญหาที่ควรโดยย้อนกลับ (๓) วิวัชชพยากรณียปัญหา คือ ปัญหาที่ควรแยกตอบ (๔) ฐปณียปัญหา คือ ปัญหาที่ควรงดตอบ

กัลยาณมิตร ๗ เป็นหลักธรรมที่สนับสนุนต่อพระธรรมกถึก หมายถึง ความกรุณาที่แสดงออกในการอบรมสั่งสอน ย่อมเป็นส่วนประกอบสำคัญให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอนอย่างที่เราเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ซึ่งมี ๗ ประการคือ (๑) ปิโย หมายถึง น่ารัก (๒) ครุ หมายถึง น่าเคารพ (๓) ภาวนีโย หมายถึง น่ายกย่อง (๔) วตฺตา หมายถึง รู้จักพูด (๕) วจนฺทโม หมายถึง อดทนต่อถ้อยคำ (๖) คมภิรณฺจ กถํ กตฺตา หมายถึง กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้งได้ (๗) โน จฺญฺฐาเน นิโยชเย หมายถึง ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย ไตรสิกขา หลักธรรมที่สนับสนุนต่อพระธรรมกถึก หมายถึง การฝึกอบรมเรื่องศีล ฝึกอบรมในเรื่องจิตและการฝึกอบรมในเรื่องปัญญา คือการศึกษา ทั้ง ๓ ประการคือ (๑) อธิศีลสิกขา หมายถึง การฝึกศึกษาในด้านความประพฤติทางกาย วาจา และอาชีพ ให้มีชีวิตสุจริตและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน (๒) อธิจิตตสิกขา หมายถึง การฝึกศึกษาด้านสมาธิ หรือพัฒนาจิตใจของตนให้เจริญได้ถึงที่สุดมีสมาธิตั้งมั่น (๓) อธิจิตปัญญาสิกขา หมายถึง การฝึกศึกษาในปัญญาสูงขึ้นไป ให้รู้คิดเข้าใจมองเห็นตามความเป็นจริง อกุศลธรรมที่เป็นข้าศึกต่อพระธรรมกถึก เช่น วัจฺจุจริต คือ การประพฤตชั่วทางวาจา มีพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ และการประพฤตชั่วทางใจ คือคิดโลภ คิดโกรธ คิดเห็นผิดจากครรลองคลองธรรม เป็นบาปทางใจ ทำให้เกิดทุกข์ จิตใจเศร้าหมองแต่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน การเห็นผิดครรลองคลองธรรมดังที่ได้กล่าวมาแล้ว นี่คือการประพฤตชั่วทางใจ เรียกว่า มโนทุจริต

การประยุกต์ใช้หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของพระธรรมกถึกในการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย โดยแบ่งออกเป็น พระธรรมกถึกกับการสอนธรรม การเทศน์ คือ งานสอน พระธรรมกถึกก่อนจะลงมือสอนควรพิจารณาถึงผู้ฟังว่าเป็นอย่างไร การจะเป็นนักเทศน์ก็ต้องรู้จักการสังเกต รู้จักวิเคราะห์เจาะลึกลงไปในเรื่องต่างๆ ให้มาก เช่น เรื่องบุคคลงาน สถานที่ และเหตุการณ์ที่คนสนใจ สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่นักเทศน์พึงต้องคำนึงถึงเสมอเพื่อให้การเทศน์นั้นบรรลุผลที่วางไว้ ดังนั้นพระธรรมกถึกควรจะยึดหลักคือ (๑) การแสดงธรรมไม่ควรขาดปฏินิเทศ (๒) ต้องเลือกอุเทศให้เหมาะสม ส่วนเนื้อหาหรือเนื้อเรื่องที่สอน ผู้เทศน์ต้องกำหนดเนื้อหาหรือเนื้อเรื่องที่สอนให้เหมาะสม ในการเทศน์ทุกครั้ง ดังนี้ (๑) สอนจากสิ่งที่รู้ ที่เห็น เข้าใจได้ง่าย หรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว (๒) สอนเรื่องที่ค่อยๆ ลุ่มลึกยากลงไป (๓) สอนในสิ่งที่อาจจะแสดงได้ด้วยตัวของจริง (๔) สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง ไม่วกวน ไม่ออกนอกเรื่อง โดยไม่เกี่ยวกับเนื้อหา (๕) สอนมีเหตุผล พิสูจน์ได้ตามจริง มีข้ออ้างอิง (๖) สอนเท่าที่จำเป็น สอนให้เกิดความเข้าใจ เท่าที่ผู้ฟังจะรับได้ หลังจากพระธรรมกถึก เทศน์ บรรยาย หรือแสดงธรรมจบแล้ว อย่าลืมที่จะประเมินผลการเทศน์ เมื่อพระธรรมกถึกพิจารณาจากผลของการ เทศน์แล้วก็นำไปสู่การปรับปรุง แก้ไขในส่วนที่ผิดพลาดและรักษาเพิ่มเติมในส่วนที่ดีแล้วนั้นต่อไป

การประยุกต์ใช้ เทคนิคและวิธีการใช้หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมกถึก การที่พระธรรมกถึกจะเทศนาหรือการบรรยายธรรม จะต้องมียุทธวิธีที่ดี งดงามและมีความไพเราะจับใจทั้งในเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลายต้องมีองค์ประกอบพื้นฐาน ๖ ประการ คือ (๑) ลีลาสวຍ (๒) รวย

สาระ (๓) จังหวะดี (๔) ขี้หลักธรรม (๕) ใจความกระชับ (๖) เหมาะกับเวลา วิธีการเทศน์ของ พระธรรมกถึก พระธรรมกถึกต้องมีเคล็ดลับและศิลปะสำคัญที่นักเทศน์ควรทำความเข้าใจ ๓ ประการ คือ (๑) ทวน หมายถึง พระธรรมกถึกต้องมีพื้นฐานความรู้และความสามารถที่มีอยู่เดิม (๒) ทาง หมายถึง พระธรรมกถึกต้องมีวิธีเข้าถึงความสำเร็จ ต้องมีวิธีการเหล่านี้เป็นแนวทางเช่น พระธรรมกถึกต้องมีครูแนะนำ (๓) ธรรม ในที่นี้ หมายถึง หลักการและอุดมคติของพระธรรมกถึกผู้เป็น นักเทศน์ ในการเทศน์นั้นควรมีข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่เป็นวินัย ธรรมเนียมเกี่ยวกับการเทศน์ที่นักเทศน์ ควรจะเรียนรู้ไว้ เพื่อการประพฤติดุติปฏิบัติที่ถูกต้องตามแบบแผนของการเป็นพระธรรมกถึกที่ดี

พระธรรมกถึก หรือ พระสงฆ์ คือหมู่ชนที่ศึกษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตาม พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งในด้านการศึกษา การปฏิบัติ การเผยแผ่ และการดูแลรักษา พระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า เพื่อนำหลักธรรมมาช่วยชาวโลกให้พ้นจากความ ทุกข์ สมดังเจตนารมณ์ที่พระพุทธองค์ได้ประทานไว้ในคราวเมื่อส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระศาสนาครั้งแรกว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ชนหมู่มาก เพื่อ อนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพ และมนุษย์ พวกเธอจงอย่าได้ไปทาง เดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์บริสุทธิ์ ในการเทศน์ทุกครั้ง พระธรรมกถึกผู้เทศน์ทุกท่าน จะต้องวางจุดหมายของการเทศน์ไว้ ๒ ชั้น คือ (๑) จุดหมายชั้นสูงสุด ได้แก่ วิมุตติ คือ เทศน์ให้ผู้ฟัง เข้าถึงวิมุตติ หลุดพ้นจากกิเลสจนบรรลุธรรมผลนิพพาน (๒) จุดหมายชั้นต่ำลงมา คือ ให้ผู้ฟังได้ อานิสสแห่งการฟังธรรม อย่างน้อย ๕ ประการเช่น ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง เข้าใจชัดสิ่งที่ได้ฟังแล้ว แก่ล้าในเรื่องที่ฟังแล้ว ทำความเห็นให้ตรง จิตของเขาย่อมผ่องใส พระธรรมกถึกควรกล่าวถึง ประโยชน์และอานิสสแห่งการฟังธรรม โดยการสร้างความเข้าใจแก่ผู้ฟังมากยิ่งขึ้น เลือกให้มี ความสอดคล้องกลมกลืนกันกับเนื้อหา และตัวอย่างที่ผู้แสดงยกมาประกอบทำให้ผู้ฟังมองเห็นภาพ ยัง ความเพลิดเพลินให้เกิดขึ้นในการฟังธรรม และในขณะเดียวกันก็ได้รับความรู้จากธรรมะนั้นไปด้วย จึง นับว่าเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟังทุกกลุ่ม การนำเสนอโดยวิธีนี้จึงเหมาะกับคนที่มระดับ การศึกษาแตกต่างกัน

การประยุกต์ใช้ หลักพระธรรมกถึก ของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ในปัจจุบัน เช่น พระพรหม มังคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) เป็นพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยโดยใช้หลักพระ ธรรมกถึกเช่น ท่านได้อธิบายความตามหลักของพระธรรมกถึกต่อความหมายของความดีว่า เราควร จะไหว้พระแล้วก็เอาความดีของพระใส่ใจไปด้วย ความดีคืออะไร คือความไม่ประมาท ไม่ผล่อและต่อ เกณฑ์การตัดสินความดีว่า “บาปก็ดี บุญก็ดี มันเกิดดับ เกิดดับ อยู่ตลอดเวลา “บาป” เกิดเพราะเรา ขาดสติปัญญา “บุญ” เกิดเพราะเรามีสติปัญญา เราคิดถูกคิดชอบ บุญก็เกิดขึ้น ความดีความงาม เกิดขึ้น เกิดแล้วก็ดับไป ไม่ได้ตั้งอยู่ถาวร ” และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) เป็นพระสงฆ์ผู้ เผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยโดยใช้หลักพระธรรมกถึกเช่น ท่านได้อธิบายความตามหลักของ พระธรรมกถึกต่อหลักการประพฤติดความดีว่า การที่จะดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง หรือมีชีวิตที่ดีงามได้นั้น จะต้องมีการฝึกฝนพัฒนาตน ซึ่งได้แก่กระบวนการที่เรียกว่า การศึกษา จะเป็นปัจจัยชักนำไปสู่ความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น ตลอดจนความเชื่อถือถูกต้อง ที่เรียกว่า สัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นแกนนำของชีวิต ที่ดีงามทั้งหมด และนำไปสู่การพัฒนาปัญญา ที่เป็นแกนกลางของการพัฒนาคนที่เรียกว่า การศึกษา

และต่อความหมายของความดี ไว้ในหนังสือพุทธธรรม ว่า ความหมายของคำว่าดีว่า ดี หรือ ไม่ดี นี้ มักจะ กำกวม ดี นี้ เรามักใช้ในความหมายว่าน่าปรารถนา ตรงกับความพอใจ ชอบใจ หรือแม้กระทั่ง เป็นไปตามค่านิยม ดังนั้นจึงต้องมีการแยกแยะเช่นว่า ดี ตรงไปตรงมาตามความจริงตามธรรมชาติ ดี ต่อชีวิต ดีในเชิงสังคม เป็นต้น ท่านทั้ง ๒ รูปนี้เป็นพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยโดยใช้ หลักพระธรรมกถึก คือ ท่านแสดงธรรมไปโดยลำดับไม่ตัดลัดให้ขาดความ ท่านอ้างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย ท่านตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ท่านไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ ลาภ และท่านไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่นคือว่าไม่ยกตนเสียดสีผู้อื่น

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่อง การศึกษาคุณสมบัติของพระธรรมกถึกในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมกถึก ผู้เป็น นักเทศน์หรือผู้เผยแผ่ท่านั้น และพบว่ายังมีเรื่องอื่นๆ ที่น่าสนใจนอกเหนือไปจากที่ได้ศึกษามาแล้ว เช่น

๑. ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพระธรรมกถึกในสมัยพุทธกาลกับพระธรรมกถึกในสมัย ปัจจุบัน
- ๒ . ศึกษาวิเคราะห์ธรรมกถึกกับพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย และสังคมโลก
๓. ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระธรรมกถึกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย ปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- _____ . อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๒-๒๕๓๔.
- _____ . ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๙-๒๕๔๕.
- _____ . ปกรณวิเสสวิสุทธิมคค (ภาษาบาลี) ฉบับมหาปกรณวิเสส . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๒-๒๕๓๖.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พุทธวิธีการสอน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ศิลาจารย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
- ชัยวัฒน์ อัมพพันธุ์ และวิธาน สุชีวงศ์. หลักการดำรงชีวิตในสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง , ๒๕๔๔.
- บรรจบ บรรณรุจิ. อีสติมหาสาวก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๖.
- ประยุทธ์ หลงสมบุญ, พันตรี (ป.หลงสมบุญ). พจนานุกรม มคร-ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ปากน้ำภาษีเจริญ, ๒๕๔๐.
- พุทธทาสภิกขุ. คู่มือมนุษย์: ฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๘.
- _____ . โอวาทท่านพุทธทาส. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๔.
- พระครูธรรมธรสมนต์ นนทิโก. เสนีย์ทีปนี . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทเนรมิตกิจอินเตอร์โปรเกรสซีฟ จำกัด, ๒๕๔๓.
- พระครูวิจิตรธรรมโกศล. รวมปาฐกถายอดฮิต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเสียง, ๒๕๒๗.
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ. ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- พระเทพกิตติปัญญาคณ (กิตติวุฒโฒภิกขุ). วิชาพระธรรมกถึก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

- _____ . **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๓๗.
- พระเทพสิงหนราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม). **พุทธโธโลยี**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
พระพุทธศาสนาประกาศ , ๒๕๔๕.
- _____ . **สร้างความดีต้องมีอุปสรรค**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พระพุทธศาสนาประกาศ,
๒๕๕๕.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๖.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖.
- _____ . **พุทธวิธีในการสอน** . พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด,
๒๕๔๙.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ทำความดีมีความสุข**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). **อยู่กับความดีของชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสถาพร
บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๔.
- พระมหาถนิต อุตถจารี และพระปลัดอาพล สุธีโร. **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ** . พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระมหาบุรณะ ชาตเมธโส. **เก็บเพชรจากพระไตรปิฎก : ขุมทรัพย์จากชาดก** . กรุงเทพมหานคร :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓ .
- พระมหาสมปอง มุทีโต. **บาลีไวยากรณ์เบื้องต้น สำหรับนักศึกษาใหม่**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธนา
เพลส จำกัด, ๒๕๔๗.
- พระมหาแหวนทอง ปุณฺณาคโม. **วิธีการสอนของพระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในพระสูตรและ
พระวินัย**. กรุงเทพมหานคร: สภามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหายานจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ
พุทธธรรม, ๒๕๓๑.
- พระโสภณธรรมวาที. **ความรู้พื้นฐานการเทศน์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิลปสยามบรรณภัณฑ์ และ
การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และจำลอง สารพัดนึก,รศ.ดร. **พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับ
นักศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- พินทร น้อยพุทธา. **นักพูดนักเทศน์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทศรีอนันต์การพิมพ์จำกัด, ๒๕๓๘.
- พิสิฐ เจริญสุข. **คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา** . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา ,
๒๕๓๙.
- ฝ่ายวิชาการภาษาไทย. **พจนานุกรมไทย ฉบับทันสมัยและสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น,
๒๕๕๓.
- วศิน อินทสระ. **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๕.

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สธิตฺตเจมจาโร ป.ธ.๙). **วิถีนักเทศน์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง , ๒๕๔๒.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. พุทธ **วิธีการสอนจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : รุ่งเพชรการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๐.

เสนาะผดุงฉัตร. **วาทศาสตร์ศิลปะเพื่อการพูด**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

แสง จันทรงาม. **วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร: กมลการพิมพ์, ๒๕๒๖.

องค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร. **วิชาการเทศนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา , ๒๕๔๖.

(๒) วิทยานิพนธ์:

พระฉลวย อุตุตโม (กำแพงนิล). “วิเคราะห์วิธีตอบปัญหาของพระพุทธเจ้า ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** . บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระบุญโชค ชยธมโม (ส่งแสง) , “ศึกษารูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** . บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาขวัญชัย วชิรญาณโณ (โคตรชุม). “ศึกษาวิเคราะห์อวัจนภาษาเพื่อการสื่อสารและการเผยแผ่พุทธธรรม ศึกษาเฉพาะกรณี : คัมภีร์ทีฆนิกาย สุตตันตปิฎก ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระมหาถวิล เตชะคำ. “อุบาสกในพระไตรปิฎก ”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต** . คณะอักษรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาพรรค คุณทสสี (โพนดงกรณ์). “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมกับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** . บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาทวี มหาปัญญา. “การศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการสอนในอัมมปัทฏฐกถา ”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหารุ่งเพชร ชวนปัญญา (พิศทาป). “ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** . บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระวุฒติกรณ์ วุฒติกรโณ. “ศึกษาการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** . บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

รังษี สุทนธ์. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระวันเดิม ปัญญาทีโป (เทียนสว่าง)
วัน / เดือน / ปี	๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๙
ภูมิลำเนาเดิม	บ้านเลขที่ ๑ หมู่ ๑ ตำบลกะทู้ อำเภอเมืองราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
อุปสมบท	วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๒
ประสบการณ์	พ.ศ. ๒๕๓๙ – ปัจจุบัน เป็นอาจารย์สอนวิชาพระพุทธศาสนาหลาย โรงเรียน และวิทยาการบรรยายแก่นักศึกษาศาสนาบัณฑิตศึกษา ระดับอุดมศึกษา และบริษัท องค์กร และปัจจุบัน ตั้งแต่ปี ๒๕๕๐ – ปัจจุบัน เป็นวิทยากรอบรมเจ้าหน้าที่ บริษัท ปัญญาธารา จำกัด ในเครือ บริษัท ซีพี ออลล์ จำกัด (มหาชน)
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. ๒๕๒๒ ประกาศนียบัตรวิชาการชั้นสูง (ป.กศ.สูง) วิชาเอก ภาษาไทย วิทยาลัยครูสวนสุนันทา พ.ศ. ๒๕๔๔ ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดชลประทานรังสฤษฎ์ (พระอารามหลวง) ตำบลบางตลาด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี
เข้าศึกษา	หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๕๕๕

